

TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA

YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA – Saamelaislukio

Hyväksytty sivistyslautakunnassa 22.10.2024

Taustaa

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta velvoittaa kouluja ja oppilaitoksia laatimaan tasa-arvosuunnitelman. Yhdenvertaisuuslaki edellyttää, että kouluilla ja oppilaitoksilla pitää olla suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tasa-arvoisessa ja yhdenvertaisessa koulussa ei saa esiintyä syrjintää sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn, kuten iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, seksuaalisen suuntautumisen, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työlainsäädäntö tarkentavat syrjinnän kieltoa eri elämänalueilla. Tasa-arvon edistäminen kouluissa tarkoittaa sitä, että tyttöjä ja poikia kohdellaan mahdollisimman tasapuolisesti ja syrjimättömästi koulupäivän kaikissa tilanteissa. Koulussa laadittava tasa-arvosuunnitelma on työkalu, joka ennaltaehkäisee sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää ja tukee sukupuolten tasa-arvon edistämistä koulun arjessa.

Tasa-arvosuunnitelmalla varmistetaan, että koulussa tehdään järjestelmällistä tasa-arvotyötä ja perusasiat on kirjattu samanlaisina. Tasa-arvon edistämässä ei ole kyse vain oikeudenmukaisuuden toteuttamisesta, vaan myös edellytysten luomisesta viihtyisän ja motivoivan oppimisympäristön syntymiseksi. Kun kaikkien osaamista ja työtä arvostetaan oikeudenmukaisesti, edistää se oppilaiden hyvinvointia ja kouluviihtyvyyttä.

Tavoitteena on tasa-arvoinen, yhteistyökykyinen sekä tuloksekas työympäristö, jossa tasa-arvo on osa koko toimintakulttuuria. Tasa-arvon edistäminen on kaikkien koulun jäsenten velvollisuus. Erityisesti koulun johdon ja henkilökunnan sitoutuminen tasa-arvoa edistäviin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin on tärkeää. Tasa-arvosuunnitelman perimmäinen tarkoitus on, että tasa-arvoajatus ja – tavoite saataisiin luontevasti sisällytettyä kaikkeen toimintaan.

Koulun toiminnan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden parantamiseksi keskeisiä kehittämisalueita ovat - syrjinnän tunnistaminen - syrjintään puuttuminen - toiminnan ja käytäntöjen vaikutusten arviointi ja yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden toteutuminen - osallisuuden lisääminen. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista vaikeuttaviin asenteisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Syrjivät

asenteet ovat usein tiedostamattomia ja syrjivät rakenteet vaikeasti havaittavissa. Tarvitaan asenteellisia muutoksia tiedostamisen kautta, jotta vaikutuksista saadaan pysyviä.

Tämä suunnitelma toimii pohjana Utsjoen Saamelaislukion tasa- arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisessä. Tasa- arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma päivitetään tarvittaessa, mutta vähintään kolmen vuoden välein. Tätä suunnitelmaa täydentävät koulujen oppilashuoltosuunnitelmat ja tähän suunnitelmaan tehdyt yksilölliset täydennykset.

2. Tasa-arvo – ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoitus

Yhdenvertaisuuteen ja syrjintään kuuluvat käsitteet

Syrjinnällä tarkoitetaan yhdenvertaisuuslain 6 § mukaan: 1) sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa (välitön syrjintä); 2) sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (välillinen syrjintä); 3) henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri (häirintä); 4) ohjetta tai käskyä syrjiä.

Etninen syrjintä on ihmisten eriarvoista kohtelua sillä perusteella, että he kuuluvat tiettyyn etniseen tai kansalliseen ryhmään. Etnistä syrjintää voi olla myös erilaiseen asemaan asettaminen henkilön uskonnon tai kansalaisuuden perusteella. Häirinnällä tarkoitetaan henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. Muodollisen yhdenvertaisuuden toteutuminen tarkoittaa sitä, että samanlaisessa tapauksessa ihmisiä tulee kohdella samalla tavoin.

Tasapuolinen kohtelu on tärkeä hallinnon oikeusperiaate. Perustuslaki kieltää ihmisten asettamisen erilaiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Hallintolain 6 § mukaan viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Tosiasiallinen yhdenvertaisuuden toteuttaminen edellyttää yhteiskunnassa esiintyvän syrjintään perustuvan eriarvoisuuden aktiivista poistamista. Samanlainen kohtelu ei aina takaa yhdenvertaisuuden toteutumista, sillä ihmisten lähtökohdat ja mahdollisuudet ovat erilaiset. Yhdenvertaisuuden aktiivinen edistäminen voi merkitä poikkeamista samanlaisen kohtelun periaatteesta, jotta heikommassa asemassa olevien ryhmien tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuisi. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää myös välilliseen syrjintään

puuttumista. Välillinen syrjintä on usein tahatonta ja perustuu esimerkiksi siihen, ettei näennäisesti puolueettoman säännöksen tai käytännön vaikutuksia erilaisiin ihmisiin tunnisteta.

Positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa tietyn syrjinnälle alttiin ryhmän (esim. vanhukset, lapset, etniset vähemmistöt) asemaa ja olosuhteita parantavia erityistoimenpiteitä, jotka tähtäävät tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseen eivätkä asteeltaan muodostu toisia syrjiviksi. Yhdenvertaisuuslain 7 § mukaan positiivisen erityiskohtelun on oltava pyrityn tavoitteen kannalta oikeasuhteista. Suppeassa oikeudellisessa tarkastelussa positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan määräaikaiseksi suunniteltuja rekrytointiin, uralla etenemiseen ja oppilasvalintoihin liittyviä toimenpiteitä, joilla lisätään aliedustettujen ryhmien osuutta työpaikoilla, eri henkilöstöryhmissä ja oppilaitoksissa. Ennakoon suunnitellut painotukset vaikuttavat tilanteissa, joissa kahta muodollisesti pätevää hakijaa verrataan keskenään aliedustettua ryhmää edustavan hakijan hyväksi.

Laajemmassa tarkastelussa positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla tuetaan eri ryhmien tosiasiallista yhdenvertaisuutta ja osallistumismahdollisuuksia eri elämänalueilla. Tässä tapauksessa voidaan puhua myös asiakaslähtöisestä palveluiden kehittämisestä.

Yhdenvertaisuuslain 5 § mukaan työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa tehtävä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden työhön tai koulutukseen pääsyn, työssä selviämisen ja työuralla etenemisen turvaamiseksi. Kohtuullinen mukauttaminen tarkoittaa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta rasitetta esimerkiksi työnantajalle tai koulutuksen järjestäjälle, ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisilla mukautuksilla edistetään vammaisten henkilöiden työllistymistä, työssä selviytymistä ja työn säilyttämistä, koulutusta ja elinikäistä oppimista.

Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvä lainsäädäntö

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutos (1329/2014) 5a§ 5 § (30.12.2014/1329)

Tasa-arvon toteuttaminen koulutuksessa ja opetuksessa

Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista.

Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. **5 a § (30.12.2014/1329)**

Toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi oppilaitoksissa

Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että vähintään kolmen vuoden välein laaditaan oppilaitoskohtaisesti tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa. Suunnitelma voidaan sisällyttää osaksi opetussuunnitelmaa tai muuta oppilaitoksen suunnitelmaa. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää: 1) selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta; 2) tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi; 3) arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista. Erityistä huomiota tulee kiinnittää oppilas- tai opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintosuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325 6 §

Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta

Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi.

Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on varattava oppilaille ja heidän huoltajilleen sekä opiskelijoille tai heidän edustajilleen mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön osa-alueet kouluissa ja lukion opetuksen järjestämisessä

Lukio-opetuksen perustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä ihmisarvon loukkaamattomuus. Lukio-opetus pohjautuu keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin. Opiskelija muodostaa lukioaikanaan jäsenyteen käsityksen perus- ja ihmisoikeuksien taustalla olevista arvoista, keskeisistä perus- ja ihmisoikeusnormeista sekä näitä oikeuksia edistävästä toimintatavoista. Lukio-opetus kehittää arvo-osaamista kannustamalla omien arvojen syvälliseen pohdintaan sekä käsittelemällä julkilausuttujen arvojen ja todellisuuden välisiä jännitteitä.

Lukio-opetus edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä demokratiaa ja hyvinvointia. Lukio-opetus on opiskelijaa uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta, eikä sitä saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen

välineenä. Lukio-opetus kannustaa pohtimaan suomalaisen yhteiskunnan ja kansainvälisen kehityksen mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja epäkohtia. Osallisuus, toimijuus ja yhteisöllisyys korostuvat kaikessa lukion toiminnassa.

Lukio-opetus lujittaa opiskelijan identiteettiä ja ohjaa oman ainutlaatuisuuden ymmärtämiseen ja arvostamiseen. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden ymmärtäminen luo edellytyksiä sukupuolitietoiselle opetukselle.

(Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019)

Prosessi

Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen aloitettiin maaliskuussa 2024.

Vaadittavia selvityksiä on tehty maaliskuu-huhtikuussa 2024 saamen- ja suomenkielisillä kyselylomakkeilla. Vastauksia ovat tuottaneet opiskelijat, opettajat ja huoltajat.

Toimenpiteistä on sovittu koulun rehtorin kanssa ja toimenpiteet on hyväksytty myös opettajankokouksessa. Nuorisovaltuusto on antanut omat kommenttinsa ja ne on täydennetty suunnitelmaan.

Laadittu suunnitelma otetaan käyttöön, kun sivistyslautakunta on hyväksynyt sen.

Selvityksen tulokset ja sovitut toimenpiteet

Selvitysten tuloksia, opiskelijat:

- Lukiolaiset kokevat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen varsin hyväksi.
- Tasa-arvokyselyssä ilmenee, että oppilaita kannustetaan varsin vähän tutustumaan vastakkaiselle sukupuolelle yleisiin ammatteihin. Tyttöjä rohkaistaan tutustumaan hieman enemmän miesvaltaisiin ammatteihin, kuin toisinpäin.
- Seksuaaliseen turvallisuuteen liittyen kolmannes lukiolaisista oli kokenut tai havainnut loukkaavaa/härskiä seksuaalista puhetta ja epämiellyttäviä tai loukkaavia kuvia sekä muita julkaisuja somessa, koulussa tai vapaa-ajalla. Opiskelijat toivovat enemmän puhetta sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisuudesta.
- Osa opiskelijoista ilmoitti joutuneensa joskus (harvoin) epämiellyttävän kohtelun kohteeksi sukupuolensa takia. Osalla oli myös kokemuksia ikävästä kohtelusta etnisen taustan ja äidinkielen perusteella.

- Opettajien vaihtuvuus käy oppilaille raskaaksi, samat asiat pitää kertoa vuosittain uusille opettajille. Opiskelijat kokevat joutuvansa perehdyttämään opettajia saamelaiskulttuuriin.

Selvitysten tulokset, opettajat:

- Opettajista reilu kolmannes kertoo huomanneensa melko usein nuoren etniseen taustaan ja kieleen liittyvää epämukavaa kohtelua tai syrjintää. Opiskelijoiden on huomattu kokeneen myös jonkinlaista epämukavaa kohtelua ikänsä tai terveydentilansa takia. (Kyselyssä puutteita, jonka vuoksi tarkan datan saaminen vaikeaa.)
- Vain puolet opettajista kokee, että koulu on tasa-arvoinen ja yhdenvertainen.
- Huolta herättää, että onko henkilökunnalla tarpeeksi tietoa ja keinoja neuroepätyypillisten kohtaamiseen ja opettamiseen?
- Lukioon toivotaan enemmän saamenkielistä opetusta.

Selvitysten tulokset, huoltajat:

- Huoltajilta emme saaneet vastauksia.

Toimenpiteet:

- Julistautuminen syrjinnästä vapaaksi alueeksi (syksy 2024)
Syrjinnästä vapaa koulu
sitoutuu vastustamaan ja puuttumaan kaikenlaiseen syrjintään, kiusaamiseen ja häirintään kouluyhteisön kaikilla tasoilla oppilaista henkilökuntaan.
Tunnustaa ja hyväksyy ihmisten erilaisuuden osaksi kouluyhteisöä.
Sitoutuu tasoittamaan eriarvoisuutta sekä edistämään ja ylläpitämään yhdenvertaisuutta.

Merkiksi sitoutumisesta yleisiin tiloihin tulee kyltti (suomi-pohjoissaame), joka muistuttaa asiasta. Vuosittain kouluvuoden alussa koulu järjestää

aamunavauksen/oppitunnin/teemapäivän, jossa asiaa käsitellään. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön projektityöntekijä valmistelee teemakokonaisuuden elokuussa 2024. Materiaali: LIITE 1

Kuva: Yhdenvertaisuus.fi/Oikeusministeriö

- Sivistystoimi tilaa/tulostaa/päivittää koulussa näkyviä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta muistuttavia julisteita ja muita materiaaleja.
- Järjestetään opettajille koulutusta seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, sekä näiden asioiden kohtaamisesta ammattitöissä.
- Koulu rakentaa positiivista ymmärrystä kulttuurien moninaisuudesta. Huomioidaan nuorten kulttuurien tärkeitä päiviä.
- Huolehditaan, että budjetissa on varaa saada kaikki halukkaat opiskelijat esim. Saamelaisnuorten taidetapahtumaan.
- Uusille opettajille perehdytystä- tai koulutusta saamelaiskulttuurista.
- Kouluvuoden päättävä stipendien jako tehdään jatkossa niin, että jokainen voi kokea onnistuneensa jossain ja tulee siitä palkituksi.

Arviointi

Edellinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusselvitys on toteutettu vuonna 2017.

Kuntatasoisessa selvityksessä ilmeni haasteita sukupuolten välisessä tasa-arvossa, sekä yhdenvertaisuudessa kieliasioissa. Saamenkielisten oppilaiden oli vaikeampi saada lisäksi palvelua äidinkielellään. Sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu lukiossa jo varsin hyvin, ja pohjoissaamen kielen aseman haasteet liittyvät eniten rekrytointihaasteisiin. Oppilas voi saada monissa oppiaineista opetusta äidinkielellään. Opiskelijaterveydenhuollon ja koulupsykologin palveluita saa myös saameksi.

Yhteisöllinen opiskeluhuoltoryhmä vastaa vuosittaisesta toimenpiteiden toteuttamisesta ja arvioinnista. Arviointi voidaan suorittaa esimerkiksi suppeammalla kyselyllä.

Toimenpiteiden laajempi arviointi suoritetaan seuraavan suunnitelman laatimisen yhteydessä.

Seuraava selvitys 2027 keväällä, uusi voimaan syksyn alkaessa 2027.

LIITTEET:

- 1 [Syrjinnästä vapaa teemapäivä.docx](#)
- 2 [Positiivisen erityiskohtelun opas](#)